

Študentsko gibanje 1968–1974 in revija »2000«

Peter Kovačič Peršin

Prebujanje krščanske mladine je sovpadalo z novim družbenim ozračjem. V Sloveniji je liberalnejšo politiko do kristjanov in Cerkve uvedel predsednik Izvršnega sveta Stane Kavčič s svojim krogom politikov. K temu so ga vzpodbudila stališča 2. vatikanskega koncila, ki so načrtala novo smer odnosov med družbo in Cerkvijo z načelom o njuni avtonomiji in medsebojnem dialogu, kar je pomenilo ukinitvev politike katoliškega integrizma. Študentje ljubljanske Teološke fakultete so zato navezali stike s študenti marksisti, da bi začeli dialog na Slovenskem in s tem začetek narodne sprave. Zamisel o narodni spravi smo kot prvi v zgodovini javno izrekli leta 1970. Stane Kavčič je podpiral tudi politizacijo študentov in njihove zahteve po demokraciji, ki so jih vzpodbudili študentski protesti po svetu. Študentski protesti so se po počitnicah 1968 nadaljevali z zahtevami po prenovi in demokratizaciji študentske organizacije. Deklarirana kristjana Marijan Poljšak in Marjan Vitez sta bila med vidnimi aktivisti protestov. Skupina teologov in laikov, Peter Kovačič, Vili Stegu, Pavel Bratina, Matija Kovačič in Jože Mlakar, pa je začela postopek za ustanovitev revije in gibanja »2000«, ki bi bila nosilka dialoga in bi obnovila krščansko socialno idejo, ki je bila z Dolomitsko izjavo leta 1943 zatrta. Vidna aktivista med marksisti, ki so se zavzeli za dialog s kristjani, sta bila Tone Remc, poznejši študentski poslanec v Skupščini SRS, in Andrej Ule, član Univerzitetnega komiteja ZKS. Študentska skupina, ki jo je vodil Poljšak in je podpirala

ustanovitev revije, ter člani gibanja 2000 smo tako 19. 12. 1968 ustanovili klub »4. blok«, poimenovan po 4. bloku Študentskega naselja, kjer smo se zbirali v klubskem prostoru.

Pri ustanovitvi in programu »4. bloka« sem sodeloval s Poljšakom in Vitezom. Poljšak se spominja: »Pri domisli in izdelavi predloga sta mi najbolj pomagala Vitez in Peter Kovačič, glavni urednik revije 2000, ki je ravno tisto leto izstopil iz teologije in se vpisal na Filozofsko fakulteto.« Udba je naš klub povezovala z obujanjem krščanskega socializma in na zaslišanjih očitala druženje s Kocbekom. Dejansko sva imela s Kocbekom stike od leta 1967 le Stegu in jaz, a zaradi literarnih ambicij in pozneje zaradi mentorskih napotil pri oblikovanju revije 2000, ne pa iz političnih razlogov. Vitez, študent filozofije, ki je veljal za ideologa skupine, je bil 19. 12. 1968 klican na zaslihanje na Udbo, kjer so hoteli zvedeti, če ustanavljamo krščansko socialistično stranko v povezavi s Kocbekom. Partijska politika je povsod videla zarote in je očitno vsak obisk mladih pri Kocbeku predstavljal kar zarotniško dejanje. Zato je razumljivo, da smo bili stalno pod nadzorom, kar pa nas ni strašilo, nasprotno – vzpodbujalo nas je celo k izzivalnim nastopom. Skupina se je širila in redno smo se tedensko dobivali na debatnih večerih, prirejali predavanja in sodelovali pri študentskih akcijah in demonstracijah. Imeli smo se za legalno skupino študentske organizacije, čeprav smo bili formalno zunaj njenega okvira in zato brez vsake zaščite in podpore. Skupino »4. blok« sta Študentska organizacija (Baškovič Ciril) in tudi Univerzitetni komite (Stanič Gojko) priznavala kot neformalno skupino.

Demonstracije 1968 so razgibale med študenti politično vretje. Tako je bilo 13. januarja 1969 v Študentskem naselju sklicano vseštudentsko zborovanje, kamor so se zgrnili študentje v povorkah s transparenti tudi iz drugih študentskih domov in fakultet. Tema protestnega zborovanja je bila: Vzroki socialne diferenciacije med študenti. Zborovanje se je osredotočilo na odpravo socialne diferenciacije med študenti, ker je imela ta pogosto tudi politično ozadje. Poseben problem je bilo krivično štipendiranje. Na zborovanju v Študentskem naselju je skupina »4. blok« aktivno sodelovala. Naše geslo je bilo: *vsem študentom enake pogoje*. Najbolj aktivno je nastopal Poljšak. Dosegli smo, da so več kot osemdesetim študentom popravili krivico in nam dodelili štipendije oziroma študentska posojila. Tudi meni je bil končno dodeljen študentski status in s

tem zdravstveno zavarovanje ter dodeljeno manjše študijsko posojilo. Tako sem sploh lahko po pol leta negotovosti mogel študirati. Prve mesece študija na Filozofski fakulteti sem bil namreč brez študentskega statusa. To šikaniranje je bilo povezano z ustanavljanjem revije 2000 in mojim aktivnim delovanjem v gibanju krščanskih študentov, a formalno so mi status zavrnilo, ker naj bi bil slušatelj Teološke fakultete, ki pa je bila zasebna cerkvena ustanova zunaj Univerze in bi bil tak ukrep nezakonit, tudi če bi študiral teologijo. Želel sem pač končati tudi študij teologije, čeprav sem bil zaradi kritičnega mišljenja izključen iz bogoslovnega semenišča. Ko pa sem želel naslednjo jesen nadaljevati študij teologije kot izredni slušatelj, so me na teologiji zavrnilo z sklepom, da mi ne bodo dovolili diplomirati. To mi je uradno sporočil dekan prof. Miklavčič. Tak je bil odgovor cerkvenih struktur na ustanovitev revije »2000«. Zato sem ta študij opustil. Jeseni leta 1970 sem končno dobil študentsko štipendijo, ki mi je pripadala po predpisih glede na študijski uspeh in socialni položaj. Tako sem kljub stalnim političnim pritiskom, zasliševanju in podobnim udbovskim prijemom normalno zaživel in ob študiju urejal revijo »2000«. Pravna država je kljub partijskim oblastem zmagovala in delovala. Vsekakor je bila to prvovrstna pridobitev študentskega gibanja.

Maja 1970 smo organizirali demonstracije – naša skupina »4. blok« in študentje komunisti Ule, Remc, Zadnik in drugi – in sicer v Študentskem naselju, od koder smo odšli pred Skupščino, kjer je Marjan Poljšak prebral našo deklaracijo. Vzklikali smo gesla v podporo Stanetu Kavčiču. Deklaracijo smo sestavili 13. 5. 1970, in sicer poleg Poljšaka, Marjan Vitez, Kovačič Peter, Kovačič Matija, Zalar Vinko, Mlakar Jože in drugi. Predlagal sem, da na začetek postavimo zahtevo iz Prešernove Zdravljice in s tem poudarimo našo zgodovinsko zavezanost ter hkrati naglasimo, da Slovenci nismo suveren narod in prav tako ne SR Slovenija. Razglas kaže na politično zrelost, ki ni bila manjša kot tista po dveh desetletjih, ki je privedla do demokratičnih sprememb in državne osamosvojitve, a formulirali smo ga študentje, kar kaže na takratno visoko družbeno zavest ter politično in kulturno zrelost mladine. Zato ga velja zabeležiti:

RAZGLAS:

»Da oblast in z njo čast spet naša bosta last!

Ni oblasti brez moči!

Najprej skrbi za svoj narod, potem za druge, sicer je tvoja ljubezen lažna!

V interesu jugoslovanskih narodov je, da je vsak narod čim močnejši. Boriti se za naš narod, pomeni boriti se za jugoslovanske narode in vse človeštvo!

Dvig moči Slovencev

1. Dvig številčne moči – zahteva po progresivnih otroških dodatkih za otroke revnih delavskih in kmečkih družin – princip: omogočiti ljudem, da bodo lahko imeli otroke, če jim je že omogočeno, da jih nimajo (kontracepcija). Dvig fizične moči – zahteva po finančnih dotacijah množičnim športnim organizacijam (nekoč je bil to Partizan) in plače za športne vzgojitelje ...

Dvig znanstvene moči – zahteva po obveznih testih osnovnošolcev in avtomatičnih štipendijah za revne nadarjene otroke; republiški sklad za štipendiranje otrok iz nerazvitih slovenskih področij; reorganizacija šolstva in univerze.

Dvig duhovne moči – zahteva po narodni vzgoji v šolah in zahteva po plačanih vzgojiteljih mladine, ki se aktivirajo v najrazličnejših organizacijah in dokažejo svoj posluš za mlade; vzgajajo naj v narodnem duhu, osveščajo naj mladino; delajo naj po demokratičnih principih; plačani naj bodo po prizadevanju in učinku.

Dvig ekonomske moči Slovenije

1. Informacije – zahteva po objavi statističnih podatkov o nastajanju in porabi slovenskih sredstev; objava strukture jugoslovanskih dolgov v tujini.

Slovenija in nerazvito področje – zato Slovenija ne more več podpirati nerazvitih področij Jugoslavije; zahteva po pomoči nerazvitim krajem.

Sanacija vsega našega sistema – zahteva po takojšnji ali postopni ukinitvi dotacij nerentabilnim tovarnam.

Krediti za Slovenijo – zahteva po proporcionalnem kreditiranju v razmerju z drugimi republikami; nobene diskriminacije, kot je bila lani za ceste.

2. Ekonomske dvig Slovenije – zahteva po kreditiranju tovarn in kmetov; zahteva po zakonskih ali političnih ukrepih za izboljšanje kadrovske strukture v delovnih organizacijah.

Podpora in enotnost vseh Slovencev

1. Sprava med Slovenci – zahteva po ustreznih političnih akcijah; podpirati narodno enotnost; v našo skupnost sprejeti Slovence tudi z naši politiki neustreznim prepričanjem.

Ekonomsko podpirati zamejske Slovence – zahteva po ustreznih finančnih akcijah.

Kongres vseh Slovencev – zahteva, da se pri Skupščini SRS ustanovi telo, v katerega bodo proporcionalno delegirali poslance vsi Slovenci na svetu.

Slovenci v armadi

1. Slovenski jezik v armado.
2. Podpora tendencam za razvoj teritorialnih enot jugoslovanske vojske v Sloveniji s slovenskimi povelji in slovenskimi poveljniki; podpora organizaciji civilne zaščite.

Zgledujmo se po izkustvih NOB!

Za vse zgoraj navedene zahteve se v Sloveniji in izven nje že borijo vse napredne organizacije in posamezniki. Pozivam, da izrazimo odločno podporo temu boju.»

Te zahteve, ki jih je Poljšak, kar zadeva vojaški položaj Slovenije, formuliral po napotkih generala Avšiča, so delovale kot hladen tuš na odgovorne, ker so jim demonstracije ušle izpod nadzora. Seveda so razburjale tudi zahteve po narodni spravi in vključevanju kristjanov v politiko. Razumljivo, da je bil molk o naših zahtevah popoln. Gotovo pa je partijska vrhuška sprejela dva sklepa: okrepila je nadzor nad nami in nas sklenila čim prej utišati. Je pa naše zahteve, ki so bile tedaj v zraku slovenske javnosti, a si jih glasno ni upal izreči nihče, partija gotovo skrbno analizirala in jih v času odjuge v 80-ih letih selektivno in dozirano poskušala lansirati v javnost po svojih partijskih skupinah, ki jim je zaupala in jih nadzirala. Nikakor pa ni dopustila, da bi se uveljavila krščanskosocialistična pobuda niti v letih demokratizacije. Posebno jih je zbudla naša zahteva po narodni spravi, o kateri je pisalo slovensko zamejstvo in zdomstvo. Njihove publikacije smo tihotapili v domovino in jih prebirali, odtod tudi naše zavedanje o potrebnosti narodne sprave. Toda ideja o spravi je tlela že tudi v Sloveniji, posebno pri mlajših generacijah, v okviru krščanskih mladinskih skupin pa je

bila ideja že udejanjena. Skupaj smo delovali brez razlike otroci partizanov in domobrancev. Tako smo, ko je umrl Poljšakov oče, ki je bil partizanski kurir, prav pripadniki naše skupine nosili v pogrebem sprevodu partizanski prapor še iz časa vojne, ne pa morda uradne zastave SR Slovenije.

Naj na rob teh prvih močnih in usklajenih pritiskov na nosilce dialoga med marksisti in kristjani navedem dva pripetljaja. Ko je ljubljanski nadškof Pogačnik zvedel za moje sodelovanje pri dialogu in zahtevah po političnem delovanju kristjanov, me je poklical na zagovor, čeprav že dve leti nisem bil več bogoslovec in torej pod njegovo »oblastjo«. Zagrozil mi je, da me bo izobčil iz Cerkve, če bom stopil v partijo. Namreč, o kakšnem demokratičnem pluralizmu si ni upal razmišljati nihče, če si hotel v politiko, si moral v partijo. Po tem pogovoru sem stopil na sedež UK k Andreju Uletu. Med najinim pogovorom o nadškofovi grožnji je zazvonil telefon in oglasil se je France Popit, generalni sekretar CK KPS, in zagrozil Uletu, da ga bodo vrgli iz partije in ga s tem politično likvidirali, če bo zagovarjal vključevanje kristjanov v politiko. Pred tem je imel namreč v okviru dialoga Ule na UK referat o klerikalizmu, kjer je obsodil tako črni kot rdeči klerikalizem, ki preprečujeta demokratizacijo slovenske družbe, in poudaril, da je rdeči klerikalizem hujši v svojem nasilju. Nobenega dvoma ni, da sta oba vrhova dejanske slovenske oblasti, Cerkve in partije, delovala usklajeno. Uletu je bila preprečena politična pot in s tem je bila zatrta demokratizacija slovenske KP. Jaz sem plačal z ukinitvijo revije »2000« ob prvi priložnosti (to se je ponudilo ob objavi intervjuja s Kocbekom v reviji »2000«, v začetku leta 1973), še bolj pa z dolgoletnim šikaniranjem in nemožnostjo redne zaposlitve. Enak scenarij pa se je zgodil tudi leta 1989, ko je bilo usklajeno med cerkveno in partijsko oblastjo, da mi ne sme biti dovoljeno politično delovanje in je to zahtevo s strani nadškofije izrekel Lojze Peterle na občnem zboru SKSG v trenutku, ko se je odločalo, da se ta reorganizira v stranko. Cerkev je želela obnovo klerikalne stranke. Pa tudi partija. Tako se je večkrat pohvalil član gremija, P. H., ki je kreiral demokratizacijo slovenske družbe. Bil sem izločen iz politike in z možnostjo le samozaposlitve. Tudi demokratizacija slovenskega katolicizma ni bila dovoljena.

A vrnimo se k letom slovenskega študentskega »upora«. Oktobra leta 1970 je prav skupina »2000« organizirala demonstracije za Koroško ob 50-letnici plebiscita. Poljšak je takrat služil vojaščino. Tajnika FF smo zaprosili za dovoljenje za zbor študentov v podporo boju koroških Slovencev za narodnostne pravice. Z

odobritvijo je odlašal do poznega popoldneva, dovoljenje za zbor študentov pa je dal za dopoldanski čas. Tako je bilo praktično nemogoče animirati študente čez noč. A smo pogumno zasedli prostore študentske organizacije, ki nam jih je vodstvo mirno prepustilo, ker sami niso hoteli sodelovati pri akciji. Pisali smo pozno v večer plakate in transparente. Naprosil sem študentskega duhovnika Rudija Koncilijo, ki je imel avto, da smo ponoči razvozili gradivo ter oblepili vse fakultete in študentske domove s pozivi na zborovanje na FF ob desetih dopoldne. Na grozo dekanata in vodstva študentske organizacije se je ob uri zgrnila množica študentov s transparenti in kljub zapori smo odšli do Skupščine, odrinili kordon ljudske milice in šli do avstrijskega Generalnega konzulata v Rožni dolini in se razšli v Študentskem naselju. Predsednik Študentske organizacije Kšela je zaradi tega, ker ni preprečil akcije, politično padel, kot predsednik študentske organizacije in hkrati član ZK je bil namreč avtomatično kandidat za člana UK ZKS, kar je bila prva pomembna stopnica pri vzponu v partijsko vrhuško.

Skupina »4. blok« je po vrnitvi Poljšaka iz vojske ustanovila 23. marca 1971 »Združenje za ohranjanje narodne zavesti« in se usmerila izrazito v politično delovanje. Cilji izletov prijateljstva, kakor so neformalno imenovali svoje združenje, so bili poleg vzgoje v narodnem, socialnem in religioznem duhu predvsem krepitev narodne zavesti in vzgoja v narodnem izročilu in zgodovinski zavesti ter delovanje za narodno stvar na terenu. Skupina »2000« pa se je takrat profilirala kot skupina kulturnikov ter se osredotočila na izdajanje revije in organiziranje seminarjev in predavanj. Naše poti so se razšle, a smo nadaljevali sodelovanje in predvsem ohranjali prijateljstvo. Nekateri smo še naprej sodelovali s »4. blokom« oziroma združenjem za ohranjanje narodne zavesti, saj je bila narodna problematika ena bistvenih tem, o katerih smo pisali v revijo. Udeleževali smo se občasno tudi pohodov in obiskov župnij po Sloveniji, ki jih je organiziral Poljšak in skupina »4. blok«. Pohodi so bili namenjeni utrjevanju fizične kondicije in obiskovanju pomembnih krajev. Z obiski po župnijah smo želeli animirati mladino za občestveno gibanje (SGML), ki ga je vodil primorski duhovnik Vinko Kobal, in prenovo slovenskega krščanstva v duhu koncila. Običajno smo se udeležili glavne nedeljske maše ob 10. uri in se nato srečali z mladino. Redkokje se je srečanja udeležil tudi krajevni duhovnik, praviloma so nas gledali z nejevoljo. Teh srečanj sem se od skupine »2000« največkrat udeleževal sam.

Te aktivnosti, katerih duša je bil Marjan Poljšak, so se končale leta 1972, ko je bil Marjan obsojen iz političnih razlogov in zaprt od 26. decembra 1972 do 31. marca 1973. Poljšak je bil obtožen žalitve Tita in JLA, označen je bil za protidržavni element, a obsojen izrecno tudi zaradi poduka njegovim tovarišem iz gibanja, ki so spremljali sodni proces na sodišču v Novi Gorici. Šlo je za tipičen politični proces po naročilu partijskih oblasti.

Sicer so razlike v pogledih in aktivnostih, ki so leta 1972 privedle do ločitve med skupinami, obstajale ves čas, a smo jih premoščali z medsebojnim sodelovanjem in prijateljevanjem. Kobalovo mladinsko gibanje se je povsem distanciralo od političnega delovanja Poljšakove skupine in razvijalo občestveno duhovnost. Skupina »2000« se je posvetila izdajanju revije ter je delovala na področju kulturnega udejstvovanja in razvijanja dialoga. Vendar pa smo še vedno občasno sodelovali s Kobalom, predvsem s predavanji njegovim skupinam. A ideja o enotnem mladinskem krščanskem gibanju, ki bi bilo utemeljeno na občestvenem načelu, je bila pokopana.

Nekaj več o dialogu med kristjani in komunisti

Dialog med kristjani in komunisti v t. i. družbeni bazi se je razvil prav v našem krogu. Družbeno angažirani verni študentje smo se zavedali, da brez dialoga s komunisti drugače misleči ne bodo mogli delovati v družbi. Predvsem smo spoznali, da lahko le s pogovori premostimo nezaupanje in zgladimo sovražna razpoloženja, ki jih je pustil stoletni ideološki boj na Slovenskem ter zabetonirala revolucija in njena diktatura. Tudi nekateri študentje komunisti so spontano iskali stike z nami, ker so ugotovili naš pristen interes za družbeno preobrazbo in tudi sami iskali pot k demokratični preobrazbi sistema. Med njimi sta izstopala, kot rečeno, Andrej Ule in Tone Remc. Med nami se je razvil ne samo pristen dialog, tudi polemičen, a predvsem tovarištvo. Za vzpostavitev dialoga na teoretični ravni smo v reviji št. 4–5 (1971) in nato v št. 6 (1973) objavili prevod razprave hrvaškega teologa in filozofa Ante Kusića *Dialoški pogled marksistične in krščanske antropologije*, objavljenem v splitski teološki reviji *Crkva u svijetu*. Kusić je izhajal iz navodil koncila, da je treba razviti pozitiven dialog z nekristjani in svetom. Izhajal je iz analize italijanskega filozofa Giulia Girardia in njegovega dela *Marxismo e Cristianesimo*. Razvil je pozitivno vrednotenje marksizma in

socializma, kar je bilo tedaj v cerkvenih krogih v Jugoslaviji novost. Postavil je temeljno stališče za ustvarjalen dialog s komunisti: »Pogovor med krščanstvom in marksizmom bi se moral začeti pri tistem, kar marksizem trdi, ne pa pri tistem, kar zanikuje: pri humanističnem sprejemanju človeka, ne pa ravno pri zanikanju Boga; drugače ta pogovor ne bo učinkovit« (2000, 4–5, 1971, str. 27). »Poglaviten razloček med marksizmom in krščanstvom je – ateizem. Toda ateizem ni 'temeljna' teza marksizma, ampak samo izpeljana domneva. Temeljna marksistična teza je absolutna vrednost človeka, ta teza pa ni nujno povezana z ateizmom. Marksistični ateizem je dedukcija iz prepričanja o vrednosti tekmovalnosti med človekom in Bogom, med človekovim in božjim delovanjem, med posvetnimi in svetimi vrednotami. Če bi marksizem odmisllil načelo tekmovalnosti, ateizma ne bi obsegal, ne kot domnevo ne kot izpeljavo. Marksizem se resda bojuje proti odtujevanju, toda iz krščanskega zornega kota se ne bojuje dovolj korenito, tako da tudi v njem ostaja možnost za raznovrstne odtujitve zaradi necelostnega uresničevanja samega sebe kot smotra. V zaprtih modelih marksizma, pa tudi krščanstva, se to lahko zgodi povsod, koder se zanika vrednost subjekta – osebe z njenimi najglobljimi slutnjami, prizadevanji in vprašanji« (str. 35).

Ta stališča so bila osnova za zблиžanje pogledov in nato sodelovanje med nami in krogom kritičnih marksistov, ki so bili aktivni člani ZKS. Na teh stališčih smo se prepoznali kot ljudje sorodnih pogledov in odprtosti, tudi zaradi podobnega družbenega položaja, saj smo se eni in drugi oteпали s pritiski ene in druge avtoritarne institucije. Šlo pa nam je za razreševanje konkretnih družbenih problemov in predvsem za humanizacijo človeka. Dialog smo razumeli kot pot za medsebojno razumevanje in sprejemanje ter kot podlago za uspešno sodelovanje pri akcijah. Pobuda za srečavanja in dialog je prišla iz neformalnih tovariških pogovorov med študenti iz kroga »2000« in marksisti, člani študentske organizacije ZK. Kolegi marksisti so se v javnosti odzvali za tiste čase in okvire ne le odprto, pač pa drzno. Tako je Andrej Ule septembra 1970 v Biltenu UK ZKS podal analizo stanja v katoliški Cerkvi na Slovenskem (*Stališča in dileme v naši politiki do Cerkve in vernih – I. del*). Izhajal je iz kritike obstoječe partijske politike in ne le iz kritike cerkvene prakse ter zavračal borben ateizem, kar je bilo za oblast šokantno, pri tem pa se je opiral na sodobno teološko misel (Rahner, Metz, Girardi, Nennig, Gonzales ...), ki je po koncilu na novo interpretirala ne

le človekov položaj v svetu in naloge kristjana v njem, pač pa tudi dogmatično strukturo krščanstva:

Komunist mora svoje oblike humanizacije (socializacije) stalno primerjati z drugimi oblikami. Vedeti je treba, da v današnjem svetu nihče ni apriorno odrešen od odtujitvenih procesov, da smo vsi ljudje omejeni z nečloveškim v nas in v družbi in da dezalienacija ni stanje, ampak proces. /.../ Dokazovanje nas komunistov, da boga ni itd., se nujno izkaže za zlohотно napram vernim ... (str. 4–6)

To je bila kritika partijske prakse in tako smo jo razumeli v našem krogu, partiji pa kot napad na svoje pozicije. Ule je v referatu pozitivno ocenil premike v slovenskem krščanskem prostoru ter pozitivno ocenil tudi revijo »2000« in delovanje naše skupine, kar je pomenilo, da smo dobili prvi uradni glas podpore.

Moram reči, da mnogi komunisti in državni organi doslej niso pokazali kaj dosti razumevanja za njih in so jih celo šikanirali in sumničili klerikalizma in antikomunizma. Tu se kaže konservativizem in neprožnost nekaterih komunistov. Prav takšna je skupina '2000', ki izdaja tudi glasilo z istim imenom. /.../ Komunisti na univerzi smo že nekajkrat stopili z njimi v dialog in osebne stike in mislim, da smo prvo nezaupanje prebrodili. /.../ Postavljajo nam vprašanje, kako bomo komunisti gledali na njihovo delovanje med verniki. /.../ Kakšna bo nadaljnja prihodnost komunizma in krščanstva na Slovenskem, bo pokazala prihodnost. Vendar menijo, da bodo oboji v skupnih katakombah spoznali svojo sličnost (kajti vedno teže bo biti resničen kristjan ali komunist). /.../ Za komuniste na univerzi so naloge sedaj jasne: 1. Skrbeti za stalen dialog med komunisti in verniki. Dialog je najuspešnejši boj proti vsakemu klerikalizmu in konec koncev neka oblika samoupravnega dogovora. (32)

Še konkretnější v kritiki partijskega ekskluzivizma je bil Ule v referatu *Kaj je pravzaprav »klerikalizem«?*, ki ga je prebral na pogovoru Študentskega kluba

za dialog, 8. aprila 1970, kamor so bili povabljeni tako predstavniki Cerkve in vodilni teologi, predstavniki krščanskih študentskih skupin in vodilni marksisti.

Klerikalizem je po moje pojav, ki se dogaja lahko pri vsaki institucionalizirani religiji in v institucionalizirani ortodoksiji. /.../ Jasnó je, da smo tu pojem klerikalizma znatno razširili in zajema tudi pojav stalinizma (rdeči klerikalizem), kajti tako cerkveni kot 'partijski klerikalizem' imata svojo 'sveto cerkev', ki jo hočeta pripeljati do zmage, pa naj velja karkoli. /.../ V tem skupnem delu pri socializaciji sveta moramo tako verni kot neverni, marksisti in kristjani odstopiti od svojih lastnih 'klerikalnih' dediščin ... (1-4.

In ko na koncu razprave analiza družbene in politične razmere v Sloveniji, Ule sklène:

Če tako stanje ne dobi alternative v demokratični iniciativi ljudi, da si resnično izbere samoupravno demokracijo na vseh področjih človeške dejavnosti in na vseh nivojih, lahko v kratkem zopet pademo v stalinistično ero, ali pa v splošni anarhiji izgubimo vse, kar imamo. V obeh primerih so možnosti za vsakovrstne oblike 'klerikalizmov' obilne. Klerikalizem cerkve bi bil samo eden od njih in niti ne najnevarnejši.

In ko analizira svetovni družbeni razvoj, je za tisto partijsko okolje sklepal heretično, a lucidno:

Toda če ostane samo pri tem, bo sicer lahko nekega dne kapitalizem zašel v veliko krizo, toda se bo tudi pobral ... gre nam samo za to, da ugotovimo alternativo in edino možnost njene razrešitve, zgodovinsko stisko današnjega človeštva, njeno resnost in dokončnost ... /.../ Kot barbarstvo se nam ponujajo tri možnosti, ki se lahko pojavijo kar v enem: 1. Perfekcionirana potrošniška družba, glej njeno podobo v današnji Ameriki, njeno utopično podobo pa v romanu A. Huxleya: *Krasni novi svet*; 2. Birokratsko-totalitarna

država takozvanega 'socialističnega' tipa (ali fašističnega); konkretna podoba: nekdanja in sedanja Sovjetska zveza ali nekdanja Nemčija. Njena utopična podoba je opisana v Orwellovih romanih (*1984*, *Živalska farma*); 3. Padec nazaj v anarhično urejeno družbo, iz katere se lahko rodi karkoli od zgornjih alternativ, ali pa kot zadnja možnost: svetovno uničenje ... (11–12)

Te lucidne ugotovitve so se uresničile in se še udejanjajo. V naslednjih dveh letih je z odstranitvijo Kavčiča prevladal tudi v Sloveniji partijski diktat. Ule je že ob navedenem referatu dobil partijski ukor in prepoved politične kariere, kar je bilo zanj in za slovensko filozofsko misel dobro, ker se je razvil v enega vodilnih slovenskih filozofov. Politična kariera bi ga tako ali drugače pohabila in ugonobila, kot je Toneta Remca, ki je padel v čistki 25. poslancev, se človeško nalomil, zdravstveno sesul in se ne politično ne drugače ni mogel več pobrati. A te Uletove analize in predvidevanja kažejo, kakšne daljnovidne uvide smo v naših skupnih debatah doslutili. Razsežnosti njihove realizacije se po petih desetletjih razgaljajo v bolj mračnih uresničitvah, kot jih je lahko slutila misel mladih razumnikov, ki so v svojem idealizmu snovali boljši svet zase in za prihodnost.

Za konec še pripomba, brez asociacij na teorijo zarote: Čeprav je bila revija in gibanje »2000« eden najdlje delujočih (prek 40 let) in tvornih podvigov, ki jih je vzpodbudilo gibanje '68, ob »uradnem« spominjanju obletnice gibanja, ni dobilo glasu javnosti. Sapienti sat!